

Jellinekin hevosenkenkä

Alkoholismin kehityskulkua esittävä kaavio

Ilkka Halonen

Alkoholismitutkimuksen ehkä tunnetuimman klassikon, E. M. Jellinekin, käsitys alkoholismista etenevänä, tietyt kehityspiirteet läpikäyvänä sairautena vaikuttaa tänä päivänä voimakkaasti ajatteluumme. Tätä kehityskulkua kuvaavaa Jellinekin hevosenkengäksi kutsuttua kaaviota on 70-luvun loppupuolella käytetty laajoja väestöpiirejä tavoittelevana tiedotus- ja opetusvälineenä, eräänlaisena alkoholismin tuntemuksen pikakurssina. Kaaviolle annettu nimi ei tunnu erityisen onnistuneelta. Tärkeämpää on kuitenkin tarkastella, millainen on sen alkoholismi-ilmiöstä antama kuva, kuinka sitä käytetään ja millaisia tarkoituksellisia tai tahattomia vaikutuksia sillä voi olla. Näitä kysymyksiä käsitellen tässä kirjoituksessa seikkaperäisemmin kuin Kari Poikolainen (1979), joskin monessa kohdin hänen käsityksiinsä yhtyen.

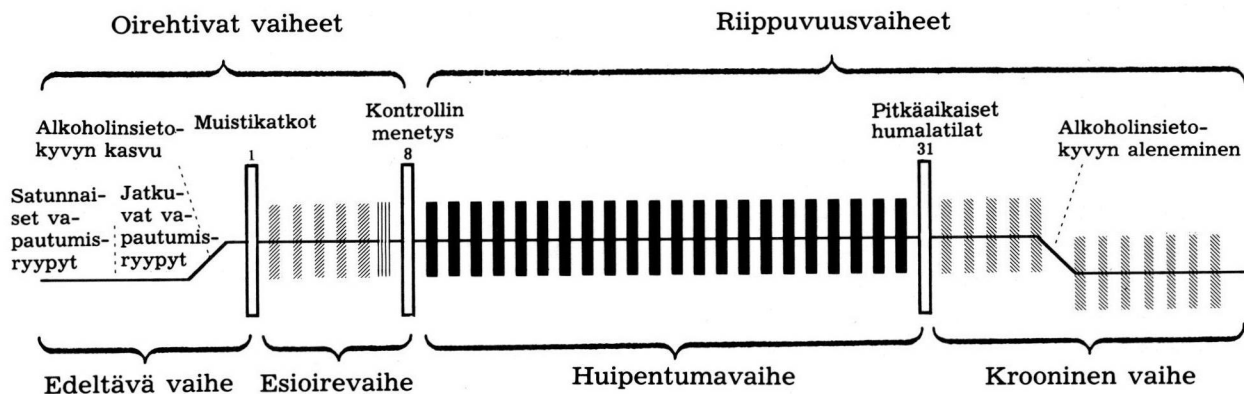
HISTORIAA

Alkoholismin kehityksen vaiheita kä-

sittlevä Jellinekin artikkeli ilmestyi 1952. Siinä alkoholismin kehitys on kuvattu vaakasuorana kaaviokuvana, jossa ovat näkyvissä myöhemmin usein esitetyt neljä vaihetta: edeltävä vaihe, esioirevaihe, huipentumavaihe ja krooninen vaihe (kuvio 1). Toisen vaiheen alusta, muistikatkojen ilmaantumisesta lähtien, Jellinek esittää kaikkiaan 43 alkoholismin kehityksen oiretta, joista kontrollin menetys ja pitkäaikaiset humalatilat muodostavat muita tärkeämpinä siirtymät seuraaviin vaiheisiin. Jellinekin esittämä kehityskulku perustuu noin kahden tuhannen AA-laisen, kroonisen alkoholistin, haastatteluun. Hän muistaa mainita, että oirejärjestys kuvaa keskimääräistä kehitystä: jokainen oire ei esiinny jokaisella alkoholistilla eikä välttämättä kaikilla samassa järjestyksessä. Tämä Jellinekin vaakasuora kehityskaavio on ollut myöhempien hevosenkenkäkuvioiden vasemman puolen perustana.

Kunnian varsinaisen hevosenkenkäkuvion kehittämistä ottaa itselleen

Kuvio 1. Alkoholismin kehityskulku E. M. Jellinekin mukaan

englantilainen psykiatri Max Glatt (1975). Hän kertoo käyttäneensä hieman muunnettua Jellinekin kyselylomaketta vuodesta 1952 alkaen ja havainneensa tämän esittämän oirejärjestyksen pääpiirteittäin soveltuvan laajempiin ja heterogeenisempiin alkoholipotilasaineistoihin kuin Jellinekin AA-miesten muodostamiin. Glatt soveltaa kaaviotaan alkoholistien lisäksi muihinkin "addikteihin": ylensyöjiin, tupakoitsijoihin ja uhkapelureihin!

Kaavionsa — siis ensimmäisen hevosenkenkäkuvion — Glatt ilmoittaa kehittäneensä Warlingham Park -sairaalan alkoholistiosaston entisten potilaiden kanssa käymiensä ryhmäkeskustelujen pohjalta (kuvio 2). Vuodesta 1954 alkaen hän on käyttänyt kaaviota diagnostisiin ja terapeutisiin tarkoituksiin sekä luento- ja havaintovälineenä ammattilaisille ja maallikoille. Perusteena V-muotoisen kaavion kehittämiselle Glatt esittää AA-laisen "pohjalle joutumisen" kokemuksen. Toisaalta hän heti huomauttaa, että tämä pohja ei ole mikään kiinteä, materiaallinen pohja vaan yksilöllinen kokemus, joka saatetaan saavuttaa jo paljon ennen kaavion alinta pistettä, kroonisen vaiheen loppua. Niinpä yksittäisen alkoholiongelmaisen kohtalona ei välttämättä ole kulkea kaavion pohjan kautta toipuakseen sairaudestaan; tämä kanta oli jo Jellinekin ottama.

Jellinekin kuvio päättyy kroonisen vaiheen loppuun, täydellisen tappion tunnistamiseen ja noidankehään osoittamatta ulospääsyä. Toisena perusteena V-muotoisen kaavion käytölle Glatt mainitseekin kaavion oikean, nousevan puoliskon alkoholistille antaman toivon, menestyksellisen toipumisen mahdollisuuden. Silti toipumisen vaivalloisuus ja monivaiheisuus poistaa Glattin mukaan alkoholistilta uskon ihmelääkkeeseen, joka nopeasti ja ilman omia ponnistuksia voisi parantaa alkoholismi-sairauden.

Hevosenkenkäkuvio esiintyy Max Glattin artikkeleissa ja kirjoissa toistuvasti ja kutakuinkin muuttumattomassa muodossa 50-luvulta 70-luvulle asti lähes riippumatta siitä, sivuaako kirjoituksen

aihe itse kaaviota läheltä vai kaukaa (mm. Glatt 1957, 1972 & 1975).

Suomessa Jellinekin vaakasuoraa kehityskaaviota on käytetty ainakin Järvenpään sosiaalisairaalassa potilasluennoilla 50- ja 60-luvulla. Hevosenkenkäkuvio suomennettiin sosiaalisairaalassa 1975 Glattin uusimman version pohjalta, ja sitä on kokeiltu hoitotyössä ja koulutuksessa viime aikoihin asti. Tästä suomennoksesta Tuusulan raittiuslautakunta painatti 1977 suurikokoisen moniväripainoksen, jota on tavattu ainakin Keski-Uudenmaan julkisissa tiloissa varustettuna haastavalla otsikolla: Missä vaiheessa olet?

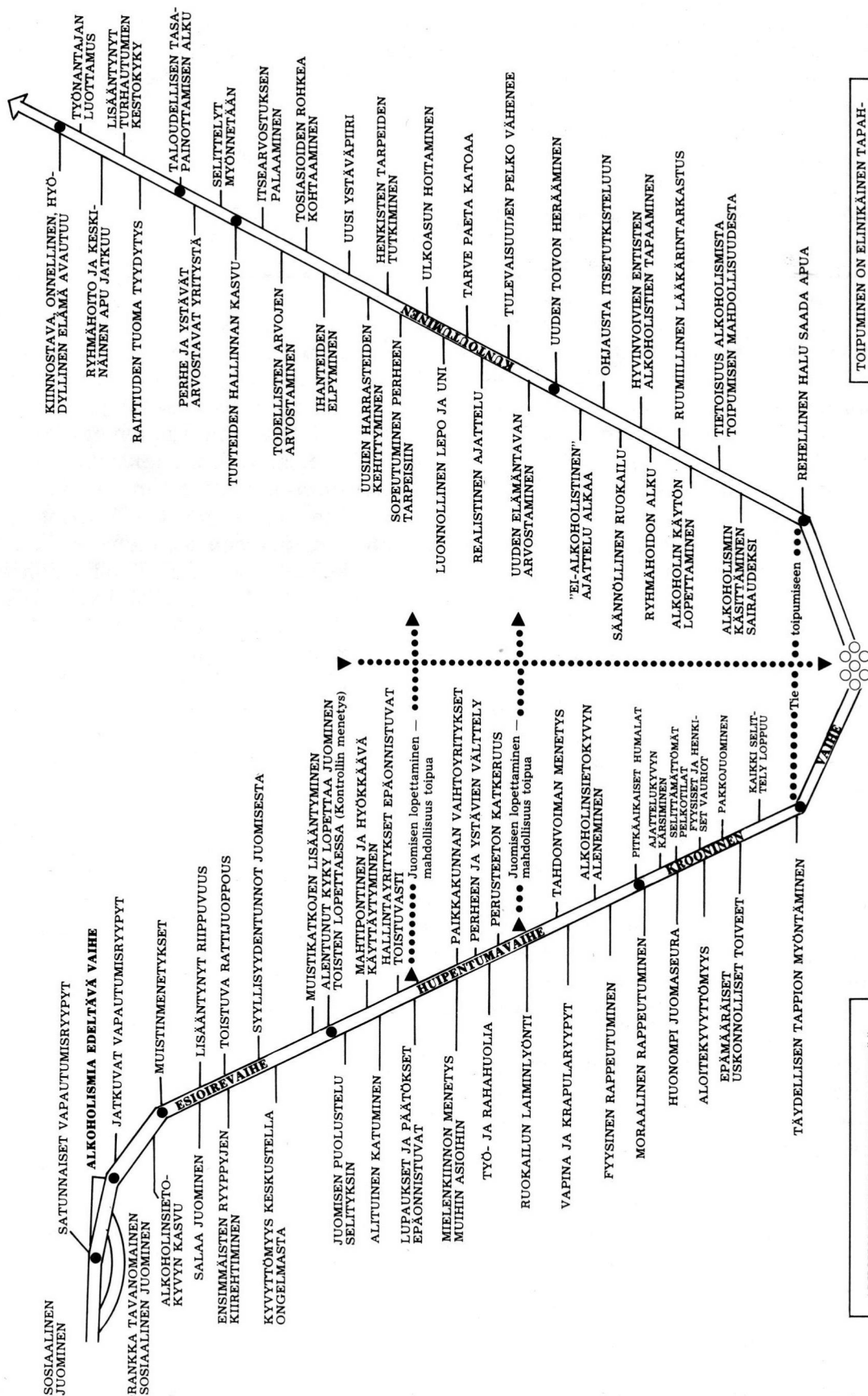
Julkisen tiedottamisen kannalta suurempi merkitys on epäilemättä kahdella hevosenkenkäkuvion supistetulla versiollla, joista toinen esiintyy Alkon kirjasessa Alkoholiongelmien ehkäisy ja hoito työyhteisössä ja toinen peruskoulun raittiusopetuksen alkoholiaineiston V luokan oppimäärässä. Nämä tiedotusvälineet tavoittavat periaatteessa koko työikäisen väestön ja koulunuorison; tämän vuoksi palaan niiden käyttöön tuonnempana.

LYHYT KUVAUS

Seuraava kuvaus noudattelee Glattin uusimpia versioita hevosenkenkäkuvios-
ta (Glatt 1972 & 1975).

Siirtyminen tavanomaisesta sosiaalisesta juomisesta alkoholismia edeltävään vaiheeseen ja edelleen esioirevaiheeseen on kuvattu asteittain alaspäin kaareutuvana kehityksenä. Edeltävälle vaiheelle on ominaista satunnaisten vapautumis-ryppyjen muuttuminen tiheään toistuviksi, mistä on seurauksena alkoholinsietokyvyn lisääntyminen. Tälle kehitykselle on kuvattu myös vaihtoehtoinen reitti, rankka tavaksi muodostuva sosiaalinen juominen, joka saattaa myös johtaa sietokyvyn kasvuun ja alkoholisoitumisen alkamiseen.

Kuvio 2. Alkoholismin ja siitä toipumisen vaiheet M. M. Glattin mukaan (Järvenpään sosiaalisairaalan vuonna 1975 suomentama versio)

Jyrkästi laskeutuvaksi käyrä muuttuu toisen eli esioirevaiheen alusta, käännekohtana muistikatkot. Tämän vaiheen oireita luonnehtivat syyllisyydentuntojen kasvu ja lisääntyneen riippuvuuden oireet. Kolmas, pitkäksi kuvattu huipentumavaihe alkaa juomisen hallinnan, kontrollin, menettämällä. Taipumus selitellä juomista ja monenlaiset haitalliset sosiaaliset seuraukset työ- ja perhe-elämässä kuuluvat tämän vaiheen oireistoon. Vaiheen lopussa alkavat myös vakavat ruumiilliset seuraukset, kuten alkoholinsietokyvyn lasku (jonka Jellinek oli sijoittanut vasta krooniseen vaiheeseen).

Neljäs eli krooninen vaihe sisältää vaikeita ja laaja-alaisia oireita sekä sosiaalisella, terveydellisellä että psyykkisellä osa-alueella. Tämä vaihe päättyy täydellisen tappion myöntämiseen, selittelyjen murtumiseen ja pahimmillaan pakkojuomisen noidankehään, pisteeseen, josta ei ole paluuta.

Kaavion laskevaan osaan on esimerkinomaisesti merkitty kolme mahdollista "yksilöllistä pohjaa", katkaisukohtaa, joista toipuminen voi alkaa. Näitä kuvaavat pisteviivat ja nuolet on hieman moniselitteisesti jätetty kesken — ilmeisesti kuvaamaan, ettei mitään oikotietä toipumisprosessin vastaavaan kohtaan ole olemassa. Kuvioon on myös merkitty pystysuora pisteviiva pohjakierteisiin — todennäköisesti osoittamaan, että varhaisemmassakin vaiheessa aloitettu toipuminen edellyttää perusasioiden tunnustamista, vaikka itse toipuminen muodostuisikin vähemmän tuskalliseksi kuin kroonisesta vaiheesta lähtien. Kuvion vasemman ja oikean puoliskon välille on tarkoituksellisesti jätetty tyhjä tila osoittamaan alkoholisoitumisen ja toipumisen suhteellista riippumattomuutta toisistaan.

Nousuvaihe — toipuminen tai kuntoutuminen — alkaa rehellisestä halusta saada apua, mitä seuraa alkoholismien tiedostaminen sairaudeksi ja usko toipumisen mahdollisuuteen. Alkoholien käytön lopettaminen mainitaan myös yksiselitteisesti. Tämän jälkeen seuraa sarja erilaisia terapeuttisia toimenpiteitä ja

niiden myönteisiä yksilöllisiä vaikutuksia, uskoa tulevaisuuteen, realisoitumista, sosiaalistumista. Toipuminen jatkuu, kunnes — yleensä vuosien jälkeen — "kiinnostava, onnellinen, hyödyllinen elämäntapa avautuu". Tämä tapahtuu tarkkaan ottaen korkeammalla tasolla kuin miltä alamäki alun perin on lähtenyt, ja nuolenkärki osoittaa kehityksen jatkumisen mahdollisuudet.

Glatt on lisännyt kuvioonsa joukon ohjeita ja selityksiä. Ensinnäkin hän kehottaa lukemaan kaaviota vasemmalta oikealle. Toiseksi hän mainitsee "pohjan" yksilöllisestä kokemuksesta ja mahdollisuudesta aloittaa toipuminen ennen kroonista vaihetta. Kolmanneksi hän kertoo alkoholismien kehittymisen vievän 2—25 vuotta, keskimäärin 10—15 vuotta, ja toipumisen jokaisen askelen 2—3 vuotta (jolloin koko toipuminen veisi vähintään 8—12 vuotta). Neljänneksi hän muistaa mainita kaavion olevan suuntaa-antava, ehdotelman luonteinen — ei siis kaikin puolin valmis ja kirjaimellisesti otettava.

Suomalaisista lyhennelmäversioista on yli puolet alkuperäisistä oireista jätetty pois. Samalla on suuri osa alkuperäisen kuvion yksityiskohdista ja lähes kaikki täydentävät selitykset sivuutettu. Alkon kirjasssa on alamäen "katkokohdat" jätetty kokonaan pois ja tehty käyrästä yhtenäinen liukumäki, jossa voisi hyvin kuvitella alamäestä saatavalla vauhdilla päästävän melko korkealle ylämäkeen — jos sieltä pitävän otteen sattuisi saamaan.

KAAVION MERKITYS JA KÄYTTÖ

Seuraavassa tarkastelen hevosenkennäkuviota kahdesta toisiaan täydentävästä näkökulmasta.

Ensiksi pyrin arvioimaan kysymystä, missä määrin kaavio antaa oikean käsityksen kuvaamastaan ilmiöstä, alkoholismista ja sen kehityskulusta. Vastaako se nykyistä tietämystämme ja täyttääkö se tieteellisen totuudellisuuden vaatimukset? Millaista ihmiskuvaa ja hoitoideologiaa se heijastaa?

Toiseksi tarkastelen kaavion merkitys-

tä opetus- ja tiedotusvälineenä. Mikä on sen informaatioarvo? Mitä erilaiset ihmisryhmät kaaviossa näkevät, miten ne näkemänsä tulkitsevat ja mitä ne siitä oppivat?

Jos jokin tiedottava havaintoväline antaa ihmisille sisällöltään oikeaa tietoa hyvin omaksuttavassa muodossa, asia on järjestyksessä. Väärä tieto huonosti omaksuttavassa muodossa ei liioin aiheuta vahinkoa. Ongelmallista sen sijaan on, jos tieteellistä, oikeaa tietoa ei pystytäkään tehokkaasti havainnollistamaan. Ongelmallista ja suorastaan vahingollista on myös, jos virheellinen tai väärin tulkittavissa oleva tieto menee helposti perille. Hevosenkenkäkuvion käyttö sisältää käsitteiseni mukaan viimeksi mainitun vaaran.

Tieteellinen pätevyys

Ollakseen pätevä tieteellisen teorian tai mallin on pystyttävä kuvaamaan ilmiön yleisiä piirteitä mahdollisimman tarkoin siinä muodossa kuin ne todellisuudessa esiintyvät. Malli sisältää aina yleistyksen: ilmiöön liittyvät yksilölliset, ainutkertaiset, harvoin esiintyvät piirteet jäävät vähemmälle huomiolle yhteisten piirteiden korostuessa.

Alkoholismien kehitystä kuvaava malli ei muodosta poikkeusta tästä säännöstä. Ollakseen hyödyllinen mallin on keskittyttävä kehityksen yleisiin piirteisiin ja sivuutettava ainutkertaisuudet. Jos yksilöllistä vaihtelua esiintyy runsaasti, yleytykset ovat samalla yksinkertaistuksia: malli ei tällöin kuvaa todellista kehityskulkua tarkasti, ja sen tieteellinen arvo laskee.

Hevosenkenkäkuvio on kunnianhimoisen yleistys alkoholismien kehityksestä ja siitä toipumisesta. Samalla se on yleistys yhden ihmisryhmän, "alkoholistien", elämäntilasta, heidän yhteinen elämäntilansa. Tämä yleistys sisältää peitetyn, mutta voimakkaan kannanoton: alkoholisteilla on yhteinen elämäntilaa, joka olennaisesti poikkeaa muiden ihmisryhmien elämäntilasta. Ei ole sattuma, että

kaavio on kehitetty AA-liikkeen ja biologis-lääketieteellisen tutkimusperinteen piirissä. Se kuvaa näiden aatteellista sisältöä, jolla on ollut ja on yhä valtava vaikutus alkoholiongelmiin hahmottamisessa ja alkoholismien hoidossa.

Kaavio on yksiulotteinen, aikajärjestyksessä esiintyviä oireita sisältävä "putki", jonka muoto ja vaihtoehtoiset reitit hädin tuskin riittävät antamaan sille toisen ulottuvuuden. Se kuvaa oireita järjestyksessä, mutta ei niiden välisiä syy-yhteyksiä; edellinen oire ei välttämättä ole seuraavan aiheuttaja. Psykyiset, terveydelliset ja sosiaaliset oireet seuraavat toisiaan mielivaltaisen tuntuisessa järjestyksessä. Näkökulma on vahvasti yksilökeskeinen: sosiaalinen kenttä muodostaa taustan, jota ei aseteta kyseenalaiseksi, vaan johon yksilön on mukauduttava. Tätä asetelmaa kuvaa osuvasti toipumisvaiheen kehityskulku. Mukauduttuaan perheen tarpeisiin ja saatuaan ystävien arvostuksen yritykseen toipuva alkoholisti lopulta saavuttaa — juuri ennen kiinnostavan ja onnellisen elämän alkua — työnantajain luottamuksen! Kehitysvaiheen ajoituksesta päätellen tämä voi parhaassa tapauksessa toteutua ennen eläkeikää.

Sekä Jellinek että Glatt korostavat oirejärjestyksen keskimääräistä, viitteellistä luonnetta. Anglosaksisessa kulttuurissa kehitetyn mallin soveltuvuus kuvaamaan suomalaista keskimääräistä oirejärjestystä ei ole itsestään selvää. Pekka Kivirannan (1969) tutkimuksen mukaan Jellinekin oirejärjestys näytti soveltuvan suomalaisen kehityskulkuun ainoastaan myöhäisvaiheiden osalta. Kehityksen kannalta kriittisissä esioire- ja huipentumavaiheissa suomalaisten alkoholistien oirejärjestys poikkesi merkittävästi Jellinekin kuvaamasta; esimerkiksi krapularyypyt tulivat suomalaisilla mukaan paljon aikaisemmassa vaiheessa.

Ehkä vakavin arvostelu alkoholistisen kehityskulun yleistettävyyden kannalta on kohdistettava kaavion retrospektiiviseen eli takautuvaan luonteeseen. Jellinekin oirejärjestys syntyi kroonisen vai-

heen läpikäyneiden 2 000 AA-laisen alkoholistin kokemusten perusteella. Tämä ryhmä oli aivan ratkaisevalla tavalla valikoitunut. Olisikin varsin uskaliaista väittää, että tällä hetkellä alkoholisoitumisen alkuvaiheissa olevan ihmisen oirekehitys muodostuisi edes likimäärin kaavion osoittamaksi. Mistä voimme tietää, että juuri tämä alkoholismin esikartanoihin tutustuva yksilö kuuluu pieneen tulevien kroonikoiden joukkoon?

Otan havainnollisen esimerkin. Ajatelkaamme, että noin kolme miljoonaa suomalaista käyttää alkoholia. Näistä 300 000 kokee jonkinasteisia alkoholiongelmia, etenee esioirevaiheeseen. Noin 30 000 alkoholisoituu huipentumavaiheeseen ja joutuu kontrolli- ja hoitotoimenpiteiden kohteeksi. Lopulta 3 000 alkoholista kroonistuu asunnottomiksi noidankehän kiertäjiksi. Luvut eivät ole täsmällisiä, mutta suuruusluokat lienevät oikeat. Krooniseen vaiheeseen päätyy siten noin joka tuhannes alkoholin kuluttaja ja joka sadas esivaiheessa oirehtiva. Tuskin tarvinnut kysyä, minne muut ovat kadonneet ja voiko alkuvaiheen ongelmajoukon uraa ennustaa kroonikon kokemien vaiheiden avulla.

Jellinek yritti selvittää näitä kysymyksiä jakamalla ongelmakäyttäjät varsinaiisiin alkoholisteihin ja oireenmukaisiin tapajuojiin. Näiden rajapyykiksi muodostui huipentumavaiheen alku — tapajuopot eivät koskaan menetä kontrolliaan. Sen sijaan alkuvaiheet ovat samankaltaiset lukuun ottamatta tapajuoppojen vähäisempää alttiutta muistinmenetyksiin.

Glattin hevosenkenkäkuvion ”yksilölliset pohjat” tarjoavat yhden mahdollisuuden selittää väen väheneminen ennen myöhäisvaiheita tapahtuvaksi siirtymäksi toipumisvaiheeseen. Alkoholisoituneiden ihmisten suurempi kuolleisuus on myös osittainen selitysmahdollisuus.

Näyttää kuitenkin todennäköiseltä, että suurin osa alkoholiongelmallisista ”juutuu” ennen kroonista vaihetta johonkin vaiheeseen pitkäksi ajaksi, ehkä loppuiäkseen. Kuivat kaudet ja juomakaudet vaihtelevat, muisti ja kontrolli menevät

ajoittain ilman, että kroonisen vaiheen tunnusmerkkejä pysyvästi esiintyy. Tällöin alkoholistin elämänura on kaikkea muuta kuin tasaista alamäkeä. Se on pikemminkin aaltomaista nousua ja laskea, jolloin ei aina voi erottaa, eteneekö alkoholismi vääjäämättä vai onko suunta ratkeamisista huolimatta kohti seestymistä ja toipumista.

Mikäli viimeksi esitetty tulkinta on oikeasuuntainen, hevosenkenkäkuvio kuvaa alkoholismin kehitystä puutteellisesti ja vääristyneesti ja on siksi tieteelliseltä arvoltaan kyseenalainen.

Suomalaisten lyhennelmäversioiden tieteellistä pätevyyttä voidaan tämän jälkeen arvioida varsin niukkasanaisesti. Ne ovat yleistyksiä yleistyksistä ja yksinkertaistuksia yksinkertaistuksista.

Kaavio opetus- ja tiedotusvälineenä

Alkoholiongelmallisilla, heidän omaisillaan ja muilla asianosaisilla on ymmärrettävä tarve alkoholistisen kehityskulun yksiselitteiseen hahmottamiseen. Hevosenkenkäkuvio on tähän tarkoitukseen oivallinen väline.

Opetus- ja tiedotusvälineenä kaavio on havainnollinen. Se esittää useimmille ennestään tuttuja ilmiöitä ja asettaa ne järjestykseen helposti mieleen jäävän näköhahmon puitteissa. Se vastaa ihmisten ennakko-odotuksia. Alkoholismi on alamäkeä, luisumista, pohjalle ajautumista, toipuminen nousua, kohoamista, arvon palaamista. Vastakohtana meidän muiden elämänkaarelle — nuoruudessa nousevalle, aikuisena tasaantuvalla ja vanhuutta kohti hitaasti laskevalle — alkoholistin elämännotko vaikuttaa turvallisen erilaiselta. Jos löydät itsestäsi kuvattuja oireita, olet kaltevalla pinnalla, sinusta on tulossa alkoholisti. Vaikutelma on täydellinen, jos otsikkona on vielä suggestiivinen: Missä vaiheessa olet?

Mitä vähemmän kaaviossa on selityksiä ja kirjoitettua tekstiä, sitä dramaattisempi, pysäyttävämpi ja enemmän tunteeseen vetoava sen V-muoto on. Tältä pohjalta voidaan hyvin ymmärtää tietois-

kumaisten versioiden kehittäminen. Tiedemiehen kriittinen asenne on pannut Jellinekin ja etenkin Glattin paikkailemaan kehityskaavioidensa perusheikkouksia ylenmääräisillä selityksillä ja varauksilla, jotka samalla hämärtävät kaavioiden selkeyttä.

Olen jo useassa kohdin viitannut suomenmennettuihin, laajojen väestöpiirien valitukseen suunnattuihin hevosenkengän lyhennelmäversioihin tarkoittaen nimenomaan työelämää käsittelevän Alkon kirjasen ja peruskoulun raittiusopetusaineiston sisältämiä kaavioita. Mukaan valittujen oireiden puolesta ne ovat yhtenevät, otsikot poikkeavat hieman. Työelämäkirjasen ensimmäisen painoksen otsikko Alkoholismi — ongelmajuominen on myöhemmin muutettu asuun Ongelmakäyttö — alkoholismi — toipuminen. Kuvion pelkistäminen on tässä viety äärimmilleen: mitään vaihtoehtoisia reittejä pohjimmaisten noidankehien väistämiseksi ei ole osoitettu. Peruskoululaisille tarjottavaan kuvioon vaihtoehtoiset reitit on merkitty.

Kaavioiden tulkintaohjeisiin ei ole kummassakaan tapauksessa kiinnitetty huomiota. Alkon kirjasessa tosin tähdenetään, ettei luisuminen alkoholismiin useinkaan ole yksiviivaista. Peruskouluaineistossa ei yritetäkään selvittää kaaviota sanallisesti. Todetaan vain kuvion ”sisältävän runsaasti keskusteluvirikkeitä, joita voi käyttää opettajan harkinnan mukaan”. Toivon maan opettajille harkintakykyä.

Molemmissa versioissa esiintyy myös epätasmoisia käännöksiä ja suoranaisia lipsahduksia. Miten peruskoululainen tulkitsee esimerkiksi alkoholismin kehityksen myöhäisvaiheen oireen ”ryyppäämistä alempiarvoisten seurassa”? Edistääkö tämä suvaitsevan ja demokraattisen asennoitumisen kehittymistä yhteiskunnan vähäosaisia kohtaan? Vai tarkoittaa-ko tämä lausuma, että korpraalin kanssa

kaljoille erehtynyt kersantti on vajoamassa krooniseen vaiheeseen?

Hieman kärjistäen ilmaistuna vakavat, tosin nykyään vanhentuneeseen tietoon perustuvat yritykset alkoholismin kehityksen tieteelliseksi kuvaamiseksi on näissä typistetyissä tietoiskuversioissa alistettu joukkotiedotuksen puoskarointivälineiksi. Tarkoitus on epäilemättä ollut hyvä: alkoholismin olemusta koskevan tiedon lisääminen. Todellista tietoa alkoholiongelmien luonteesta tällainen joukkotiedotus ei lisää, enintään se vahvistaa jo omaksuttuja asenteita. Yksipuolista, osaksi vääristynyttä tietoa ja lukemattomia virhetulkintamahdollisuuksia yhdistyneinä iskevään, mainosmaiseen ulkoasuun suomalainen alkoholivalistus ei kaipaakaan.

PÄÄTELMÄ

Hevosenkengäkuviota ei tulisi käyttää joukkotiedotuksen välineenä, koska se perustuu osaksi vanhentuneeseen tietoon, sisältää koko joukon virhetulkinnan mahdollisuuksia ja on omiaan pikemmin vahvistamaan ihmisten virheellisiä ennakkokäsityksiä kuin korjaamaan niitä. Erityisesti tämä koskee lyhennettyjen versioiden käyttöä alkoholismin kehityksen ”pikakurssina”.

Päihdealan työntekijäin koulutuksessa kehityskaavioita voidaan käyttää ja ne on syytäkin esitellä jo suuren historiallisen merkityksensä vuoksi. Tarkastelutavan tulee kuitenkin olla kriittinen ja varsin perusteellinen. Lisäksi on esiteltävä vaihtoehtoisia näkemyksiä alkoholiongelmita ja niiden kehityksestä.

Päihdealan tutkijoiden, soveltajien ja tiedottajien on syytä kiinnittää vakavaa huomiota nykyisten tietojemme kannalta pätevempien alkoholismin kehitysmallien luomiseen ja havainnollistamiseen. Tällaiset mallit ovat pakosta luonteeltaan moniulotteisempia ja dynaamisempia — ja samalla vaikeammin havainnollistettavia — kuin edellä käsitelty hevosenkengäkuvio.¹ Tehtävä ei ole kuitenkaan

¹Alun perin: ”drinks with persons far below his social level” (Jellinek) ja ”drinking with people from lower social class” (Glatt).

¹Esim. Mulfordin malli; ks. Halonen 1979.

ylivoimainen, mikäli asian merkitys tunnustetaan. Tämä muodostaa todellisen haasteen päihdealan työntekijöille, tutkijoille ja tiedottajille ja varsinkin näiden ryhmien yhteistyökyyvylle.

KIRJALLISUUS

Glatt, M. M.: Group therapy in alcoholism. Brit. J. Addict. 54 (2):133—148, 1957

Glatt, M. M.: The alcoholic and the help he needs. Priory Press, London 1972

Glatt, M. M.: Today's enjoyment — tomorrow's dependency. Brit. J. Addict. 70, suppl. 1:25—34, 1975

Halonen, I.: Dynaamisia prosesseja ja luonnollisia voimia. H. A. Mulfordin alko-

holismimallin arviointia. Alkoholipolitiikka 44 (4):205—211, 1979

Jellinek, E. M.: Alcoholism: phases of alcohol addiction. Quart. J. Stud. Alc. 13 (4):673—684, 1952

Kiviranta, P.: Alcoholism syndrome in Finland. The Finnish Foundation for Alcohol Studies Vol. 17. Helsinki 1969

Manninen, J. & Pöysä, T. & Tuominen, E. (toim.): Alkoholiongelmien ehkäisy ja hoito työyhteisössä. 3. painos. Oy Alko Ab, Helsinki 1978

Peruskoulun raittiusopetus: alkoholiaineisto. Raittiuskasvatusliitto 1976

Poikolainen, K.: Väärin ymmärretty Jellinekin hevosenkenkä. Tiimi 1979:1, 14—15.

Alkoholipolitiikka Vol. 45:165—172, 1980